

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*Shome'ah K'oneh in
Kriyas Shemah and
Tefillah*

Rabbi Hershel Reichman
March 6, 2016 • כ"ו אדר א' תשע"ו

1 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ב עמוד א

משנה/

. מאימתי קורין את שמע בערבין? - משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: עד חצות. רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה, אמרו לו: לא קרינו את שמע. - אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר; הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן, למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העבירה

2 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא עמוד א

בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר, לקצר - אינו רשאי להאריך, לחתום - אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום - אינו

3 שנות אליהו שם

מאימתי - הא דקתני "מאימתי" ולא קתני "אימתי". כי "אימתי" משמע שקאי על כל הזמן, הן על תחילתו והן על סופו. ואילו תנא הכי, היה משמע ד"דברי רבי אליעזר" קאי על כל המשנה, גם על "משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן", והכל מדבריו. ולכן קתני "מאימתי", דהיינו מאימתי התחלת זמן קריאת שמע, ומפרש: "משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן"; ו"עד סוף אשמורה ראשונה" הוא דיבור בפני עצמו, "ורק עליו קאי "דברי רבי אליעזר".

קורין - אמר "קורין" בלשון רבים, ולא "קורא", כמו שקתני להלן "בשחר מברך" בלשון יחיד. והוא מפני שבברכות, אחד מברך ומוציא ידי חובה את כולם; אבל בקריאת שמע אינו יכול להוציא אחרים, אלא כל "אחד צריך לקרות בפני עצמו, לכן קתני "קורין".

משעה שהכהנים נכנסים וכו' - הוא צאת הכוכבים, דהיינו כדי שייראו שלושה כוכבים בינונים. ויש מחלוקת מהו שיעור הזמן שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים. ושיטת רבינו תם שהוא שיעור מהלך ארבעה מיל. והגר"א חולק וסובר שהוא מהלך שלושת רבעי מיל.

בתרומתן - הא דקתני "לאכול בתרומתן" ולא "לאכול בתרומה". כי שתי תרומות הן: תרומת גבולין, הכוללת תרומה גדולה ותרומת מעשר, ותרומת לחמי תודה. ותרומת לחמי תודה אינה של הכהנים, דמשולחן גבוה קא זכו, ולא היא בכלל "תרומתן". ולפיכך לא קתני "תרומה" סתם, דתרומת לחמי תודה אינו אוכל בה עד שיביא כפרתו, דהיא קדשים קלים; אבל בתרומה גדולה ותרומת מעשר אוכל משיטבול ויעריב שמשו.

הקטר חלבים וכו' - גם זה מצוותו לכתחילה עד חצות. ומה שהביאה הגמרא מתורת כהנים, שמעלין איברים למזבח אף לאחר חצות, היינו על פי דין תורה, אבל מדרבנן מצוותה עד חצות.

4 חידושי הרמב"ן מסכת ברכות דף יא עמוד ב

ועכשיו אני צריך להודיעם הענין הזה ומהיכן נולד להם דורות הראשונים לא היו הצבור מברכין בעצמן כל

הברכות, אלא שליוח צבור העתיד לירד לפני התיבה אומר לפניו ברכות כולן והן עונין אמן, ולפיכך היה החזן הזה מברך אהבת עולם והצבור עונין אמן, וקורין ק"ש בפיהם שהיא המצוה המוטלת על כל יחיד ויחיד שיהא משנן בפיו

5) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ג

הלכה ג

תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא דתנינן כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אפי' אם יצא מוציא א"ר לייא שנייא היא ברכת המזון דכתיב בה [דברים ח י] ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו לא מסתברא בתפילה שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה אינה טעונה ברכה אלא לילי י"ט הראשון בלבד לולב טעון ברכה כל שבעה ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין אמרין מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה נוהגת בלילות ובימים לולב אינו נוהג אלא ביום התיב רבי יעקב דרומיא הרי תלמוד תורה נוהג בלילות כבימים מיי כדון סוכה איפשר לה ליבטל ת"ת איפשר לו שלא ליבטל. תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן א"ר אחא בשם ר' יוסי בי ר' נהוראי כל שאמרו בקטן כדי לחנכו תיפתר בעונה אחריהן אמן כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין ותהא לו מאירה אבל אמרו תבוא מאירה לבן עשרים שצריך לבן עשר

6) רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א

הלכה א

פעמים בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבקר, שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום

7) רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ו

הלכה ג

במה דברים אמורים ברשות הניזק אבל ברשות המזיק אינו חייב לשלם אלא אם הזיק בזדון אבל בשגגה או באונס פטור, וכן אם היו שניהן ברשות או שניהן שלא ברשות והזיק אחד מהן ממון חבירו שלא בכוונה פטור. +/השגת הראב"ד/ וכן אם היו שניהן ברשות או שניהם שלא ברשות והזיק אחד מהן ממון חברו שלא בכוונה פטור. א"א דין זה אינו מחוור דאפילו שניהם ברשות או שלא ברשות ולא הוה ידע ביה אם הזיקו +.חייבין אבל הוזקו זה בזה פטורין

8) מלחמת ה' מסכת ראש השנה דף ז עמוד א

ולפי הנראה יש ראייה דמצות צריכות כוונה מדק"ל גבי ק"ש דבפסוק ראשון צריכה כוונה כדפסק רבה בדוכתא ואילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה אפי' פסוק ראשון נמי לא בעי כוונה ממאי מדאקשינן ממתני' דהיה קורא מאי לאו אם כוון לבו לצאת וש"מ מצות צריכות כוונה ומאי קושיא לימא מאי כוון לבו בפסוק ראשון או בפרק ראשון אלא ש"מ למ"ד מצות אין צריכות כוונה אף פסוק ראשון אינו צריך כוונה כמגילה ושופר ושאר כל המצות כק"ש ותנאי היא ועיקר קושיין מסתם מתני' והוה מצינן למימר הא נמי חד מהנהו

תנאי היא א"נ רב אחא היא דאמר כולה צריכה כוונת הלב הלכך מדקי"ל בפסוק ראשון צריך כוונת הלב ש"מ מצות צריכות כוונה ואם תשאל כיון דמצות צריכות כוונה כולה נמי ליבעי כוונה זו

9) תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לג עמוד א

ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. משום שבות - מגלא, לא תעשה - סכינא. השתא משום שבות אמרת לא, לא תעשה מיבעיא? - זו ואין צריך לומר זו קתני אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן. מים או יין - אין, מי רגלים - לא. מתניתין מני - אבא שאול היא. דתניא, אבא שאול אומר: מים או יין - מותר, כדי לצחצחו, מי רגלים - אסור, מפני הכבוד אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. הא נשים - מעכבין. והתניא: אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע ביום טוב! - אמר אביי: לא קשיא; הא - רבי יהודה, הא - רבי יוסי ורבי שמעון. דתניא, אדבר אל בני ישראל - בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות, דברי רבי יהודה. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: נשים סומכות רשות אבל מתעסקין בהם עד שילמדו. אמר רבי אלעזר: אפילו בשבת. תני נמי הכי: מתעסקין בהן עד שילמדו, אפילו בשבת. ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב. הא גופא קשיא; אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת - אלמא לכתחלה אמרינן תקעו, והדר תנא: אין מעכבין, עכובא הוא דלא מעכבין. הא לכתחלה - לא אמרינן תקעו! - לא קשיא; כאן

10) שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קכד

דין הנהגת ש"צ בי"ח הברכות, ודין עניית אמן, ובו י"ב סעיפים
סעיף א

לאחר שסיימו הצבור תפלתן, יחזור [א*] ש"צ התפלה, שאם יש מי (א) א שאינו יודע להתפלל * (ב) ב <א> יכוין למה שהוא אומר, * ויוצא בו; וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד - סוף; (ג) ואינו מפסיק; ואינו משיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, כאדם שמתפלל לעצמו

11) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א

הלכה ב

רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקים בתלמוד תורה אפילו לתפלה אנו מפסיקין. דין כדעתיה ודין כדעתיה רבי יוחנן כדעתיה דאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפילה מפסדת רבי שמעון בן יוחאי כדעתיה דרשב"י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תריין פומין חד דהוי לעי באוריתא וחד דעבד ליה כל צורכיה. חזר ומר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה אילו הוו תריין עאכ"ו. א"ר יוסי קומי רבי ירמיה אתיא דרבי יוחנן כרבי חנינא בן עקביא דתני כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה ר' חנינא בן עקביא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפילה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה. ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות נוחה ולעשות לולב. ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. וא"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו ולא יצא לעולם. טעמיה דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין

מבטל שינון מפני שינון

12) תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג עמוד א

תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור. איבעיא להו: מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה? רב הונא ורבי ירמיה בר אבא, חד אמר: עולה, וחד אמר: אינו עולה. מאן דאמר עולה - דהא קרי, ומאן דאמר אינו עולה - כדעולא, דאמר עולא: מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה - מפני כבוד תורה, וכיון דמשום כבוד תורה הוא - למנינא לא סליק. מיתיבי: המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין כנגד שבעה שקראו בתורה. ואם, איתא, עשרים וארבעה הויין! - כיון דמשום כבוד תורה הוא

13) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טו עמוד ב

תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ

14) רמב"ם הלכות ברכות פרק א

הלכה יא

סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן, * כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה, היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עדשיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו.

15) רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח

הלכה ט

שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין, במהדברים אמורים כשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו.

16) רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט

הלכה א

ושליח ציבור יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם א סדר תפלות הציבור כך הוא: בשחר כל העם יושבים ומתחיל ואומר קדיש וכל העם עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחן, ועונין אמן בסוף קדיש, ואחר כך אומר ברכו את יי' המבורך והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל ופורס על אמן אחר כל ברכה וברכה, והיודע לברך ולקרוא עמו קורא עדשמברך גאל ב שמע בקול רם והם עונים ישראל.

הלכה ג

ואחר שיפסיע שליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות

להוציא את מי שלא התפלל, והכלעומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, בין אלו שלא יצאו ידי בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן * חובתן

הלכה ט

בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר והוא רחום כו' ברכו את יי' המבורך וכו' והם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל לפרוס עלשמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין, ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו

17) רמב"ם הלכות ברכות פרק ה

הלכה טו

שנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחרכל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו, ובן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן, אבל אמרו חכמים תבאמארה למי שאשתו ובניו מברכין לו

הלכה ב

שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון, ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונין ברוך שאכלנו משלו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו א ובטובו חיינו, והוא חוזר ומברך

הלכה ג

ואחר כך אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו עד שגומר ארבע ברכות והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה

18) רמב"ם הלכות ברכות פרק א

הלכה יא

סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן, * כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה, היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עדשיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו

19) רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח

הלכה ט

שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין, במהדברים אמורים כשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו

20 רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט

הלכה א

ושליח ציבור יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם א סדר תפלות הציבור כך הוא: בשחר כל העם יושבים ומתחיל ואומר קדיש וכל העם עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי בכל כחן, ועונין אמן בסוף קדיש, ואחר כך אומר ברכו את יי' המבורך והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל ופורס על אמן אחר כל ברכה וברכה, והיודע לברך ולקרוא עמו קורא עד שמברך גאל ב שמע בקול רם והם עונים ישראל.

הלכה ג

ואחר שיפסיע שליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל, והכלעומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, בין אלו שלא יצאו ידי בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן * חובתן

הלכה ט

בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר והוא רחום כו' ברכו את יי' המבורך וכו' והם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין, ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפישאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו

21 רמב"ם הלכות ברכות פרק ה

הלכה טו

שנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחרכל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו, ובן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן, אבל אמרו חכמים תבאמארה למי שאשתו ובניו מברכין לו

הלכה ב

שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון, ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונין ברוך שאכלנו משלו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו א ובטובו חיינו, והוא חוזר ומברך

הלכה ג

ואחר כך אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו עד שגומר ארבע ברכות והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

דערבית "א-ל חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד", שזוהי הצהרת ענין קבלת עומ"ש בלבד.

ולפי"ז מבואר למה בשבת מזכירים את ענין יום השבת דוקא בברכות ק"ש דשחרית (זה שבח של יום השביעי וכו') ולא בברכות ק"ש בערבית דשבת, שרק כשמזכירים שירת היום שייך להזכיר נמי ענין שבח השבת, כדי להזכיר ולהדגיש ששונה השיר ושבח של שבת מהשיר של יום חול, וכדכתיב מזמור שיר ליום השבת. ולכן בברכות ק"ש דערבית שאין מזכירים שום ענין של שירה, אין מקום להזכיר בה ענין שבח השבת.

ועוד הבדל יש בין ברכות ק"ש של שחרית לבין ברכות ק"ש של ערבית. דבשחרית, מזכירים תפלות ובקשות באמצע הברכות, ואילו בערבית רק מזכירים את האמונה בד' ית' וקבלת עול מלכותו עלינו. ונראה שזה מיוסד בקרא, "להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות", כלומר, שבבקר מבקשים חסדים מאת הקב"ה ובלילה רק מזכירים אמונתנו בו (עיין בגמ' לקמן דף יב:). ומבואר שלילה אינו זמן בקשות. ולפי"ז מתבאר מדוע דוקא בברכות ק"ש של יום אומרים "צור ישראל קומה וגו'" בלשון בקשה, משא"כ בערבית אין אומרים אלא "ונאמר כי פדה וגו'". וכמו"כ בערבית מדלגין על הבקשות דשחרית כגון והאר עינינו בתורתך וגו'.

ונראה להוסיף שב' אופני קבלת עומ"ש הנ"ל דשחרית ודערבית מבוססים על ב' הפירושים שבפסוק שמע ישראל, שהרי לפי פרש"י (דברים ו:ד) כוונת הפסוק ד' אחד היינו שלע"ל יקבלו אף אומות העולם את עול מלכותו עליהם, וכענין הפסוק ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ונמצא שבאמירת ק"ש אנו מתפללים על העתיד, שיביא הקב"ה את התקופה הזאת שבה יתפרסם הענין של יחוד ה'. ואילו לפי הבנת הרמב"ם (פ"א מהל' יסוה"ת ה"ז), המובן של ה' אחד לא קאי אלעת"ל, אלא כוונתו שמציאות הקב"ה אחד ושהוא יחיד ומיוחד בעולמו, ובאמירת פסוקי ק"ש מיחדים אותו, ומצהירים אמונה זו.

ולפימש"נ נראה דמשו"ה שתי הקריאות של קריאת שמע - בערבית ובשחרית - שתיהן משלימות זא"ז. שעיקר הכוונה בק"ש של ערבית צריך להיות כביאורו של הרמב"ם, שמתחילה מוטל על האדם לקבל על עצמו באמונה שלמה את אחדות ד', ורק אח"כ בשעת ק"ש של שחרית עיקר הכוונה היא כביאורו של רש"י, דהיינו בקשה דלעת"ל יהיה שמו אחד וימלוך על כל העולם כולו. דסדר חיוב שתי הקריאות של פרשת שמע הוא - מתחילה בשכבך - בק"ש של ערבית, ורק אח"כ - ובקומך, בק"ש של שחרית.

ומעתה מיושבת קושיית הרמב"ן על הרמב"ם, מ"ט מנה לק"ש של שחרית ושל ערבית למצוה אחת, דעניניהן דומים לציצית, דביחד מהווין תכלת ולבן קיום מצוה אחת דציצית, דלקיים מצות ציצית בשלמותה צריכים גם תכלת וגם לבן, וה"נ - שתי הקריאות של פרשת שמע - בערבית ובשחרית - משלימות אחת את השניה לקבלת עומ"ש שלמה.

ע"כ ענין מצות ק"ש בערבית ובשחרית

דף ב ע"א. משנה. מאימתי קורין את שמע וכו'.

בענין שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

א

לכאורה צריך ביאור, אמאי דקדק התנא במשנתנו לגבי קריאת שמע ונקט לשון "קורין" בלשון רבים, ואילו לקמן (דף יא.) גבי ברכות קריאת שמע נקטה המשנה לשון יחיד: "בשחר מברך וכו'". וכתב הגר"א (שנות אליהו פ"א מ"א, פ"ג מ"ג, ובחידושו לברכות בספר אמרי נועם דף ב. ד"ה קורין) שיש חילוק לדינא בין קריאת שמע לבין ברכות קריאת שמע, דבקריאת שמע אינו יכול להוציא את חברו מדין שומע כעונה, מה שאין כן בברכות קריאת שמע דיכול להוציא את חברו מדין שומע כעונה, ולכך דקדק התנא, שבמשנתנו כתב לשון "קורין" לאשמועינן דאי אפשר להוציאן מדין שומע כעונה וכל

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

המצוה של קריאת שמע היא עצם הקריאה, מכל מקום אין קיום המצוה עצם מעשה הקריאה גרידא, אלא עיקר קיום מצות קריאת שמע היא קבלת עול מלכות שמים בלב הקורא. ונראה דמכיון דקבלת עול מלכות שמים הוי חלק מגוף המצוה והקיום דקריאת שמע, לא שייך בזה דין שומע כעונה, דדין שומע כעונה חל במקום שהמצוה היא מעשה קריאה גרידא, כמו במצות מקרא ביכורים, מקרא מגילה, ואמירת ברכות דעלמא, משא"כ בקריאת שמע, דעיקר קיום המצוה היא בקבלת עול מלכות שמים, דבזה לא שייך שומע כעונה(3).

אמנם יש להקשות דלכאורה ביאור זה סותר את שיטת הרמב"ן במלחמות ה' לר"ה (ד'. מדפי הרי"ף ד"ה אמר) שכתב וז"ל ולפי הנראה יש ראייה דמצות צריכות כוונה מדקיי"ל גבי קריאת שמע דבפסוק ראשון צריכה כוונה וכו' ואילו למ"ד מצות אין צריכות כונה אפי' פסוק ראשון נמי לא בעי כוונה ממאי מדאקשינן ממתני' דהיה קורא מאי לאו אם כוון לכו לצאת וש"מ מצות צריכות כוונה. ומאי קשיא לימא מאי כוון לכו בפסוק ראשון או בפרק ראשון אלא ש"מ למ"ד מצות אין צריכות כוונה אף בפסוק ראשון אינו צריך כוונה כמגילה ושופר ושאר כל המצוות כקריאת שמע עכ"ל. ומבואר בדברי הרמב"ן שדין כוונה בקריאת שמע תלוי במחלוקת דהש"ס אם מצות צריכות כוונה או לא, ולמ"ד מצות אין צריכות כוונה אין צריך לכוון בקריאת שמע כלל, ואפילו בפסוק הראשון. ולכאורה צ"ע דהרמב"ן משווה דין מצות צריכות כוונה שנוהג בכל המצות לדין כוונה בקריאת שמע, ולכאורה שאני דין כוונה בכל המצות מדין כוונה שבקריאת שמע, שבכל המצות הכוונה היא תנאי לקיום המצוה ואינה חלק מעצם מעשה המצוה, ואילו בקריאת שמע הכוונה היא חלק מעצם מעשה המצוה עצמה, ואי אפשר להשוותם. ולפי דברי הרמב"ן הנ"ל משמע דשפיר יוצאים בקריאת שמע

אחד צריך לקרות ק"ש בפני עצמו, מה שאין כן התנא לקמן דאירי בברכות קריאת שמע ולכך כתב בלשון יחיד, דבברכות אפשר לאחד לברך ולהוציא את כולן מדין שומע כעונה.

ודין זה כבר מבואר בראשונים, שהרי כתב הרמב"ן (ברכות יא: ד"ה ועכשיו): "דורות הראשונים לא היו הצבור מברכין בעצמן כל הברכות, אלא שליח צבור העתיד לירד לפני התיבה אומר לפנייהן ברכות כולן והן עונין אמן וכו' וקורין קריאת שמע בפניהם שהיא המצוה המוטלת על כל יחיד ויחיד שיהא משנן בפיו". וכן מבואר בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג): "תני כל מצוות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובה חוץ מברכת המזון, והא דתנינן כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים יד"ח הא היה חייב אפלו יצא מוציא, א"ר לייא שנייא היא ברכת המזון דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתברא בקריאת שמע שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו, לא מסתברא בתפלה שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו". ומבואר שבקריאת שמע ליכא דין שומע כעונה, והדברים צריכים ביאור דהרי קיי"ל בכל התורה כולה דשומע כעונה, ומאי שנא קריאת שמע משאר מצוות התלויות כדיבור דחל בהן דין שומע כעונה.

והנראה לפרש בזה דיש שני דינים במצות קריאת שמע: א) מעשה הקריאה, ב) קבלת עול מלכות שמים. והכי משמע מהמשנה (דף יג.): "למה קדמה פרשת שמע וכו' כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה". וכן משמע מהא דקיי"ל דכוונה מעכבת בפסוק הראשון דק"ש (עיין ברמב"ם פ"ב מהל' קריאת שמע ה"א), ואע"פ דבשאר מצוות קיי"ל דמצוות אין צריכות כוונה (עיין ברמב"ם פ"ו מהל' חו"מ ה"ג). ומבואר מכל זה דאף על פי שמעשה

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

הירושלמי (פ"ג ה"ג) גבי קריאת שמע "שיהא כל אחד משנן בפיו", דר"ל דמכיון שקריאת שמע מהווה קיום של מצות תלמוד תורה לא שייך בכהאי גוונא דין שומע כעונה.

ונראה בביאור הדברים, דיש ב' דינים במצות תלמוד תורה, דין לימוד תורה שבכתב ודין לימוד תורה שבעל פה, וחלוקים הם מהדדי ביסוד דינם, דבתורה שבעל פה קיום מצות תלמוד תורה הוא ע"י הבנה⁵. מאידך בתורה שבכתב קיום מצות תלמוד תורה הוא ע"י קריאה ושינון בפה. ופשוט דלא שייך לקיים מצות לימוד תורה שבעל פה ע"י שומע כעונה, דממה נפשך אם אחד לומד והשני ששמע לא הבין לא קיים מצות לימוד תורה שבעל פה דלא הבין מה שלמד, ואם הבין השני, יצא ע"י עצמו. וי"ל דהוא הדין גמי אפילו במצות תלמוד תורה שבכתב, דלא שייך לצאת ידי חובתו ע"י שומע כעונה. דדין שינון ותלמוד תורה שבכתב מחייב שכל אחד ישנן ויאמר הפסוקים בפיו.

ולפי"ז י"ל שבקריאת שמע מלבד הקיום של מעשה הקריאה, יש בה נמי קיום של מצות תלמוד תורה שבכתב, ולכן אי אפשר לצאת ידי חובת ק"ש מדין שומע כעונה. דכדי לקיים מצות לימוד תושב"כ צריך כל אחד לשנן הפסוקים בפיו⁶. ולפי"ז נראה

מדין שומע כעונה, דס"ל דמצות קריאת שמע היא מצות קריאה גרידא והכוונה היא רק תנאי נוסף לקיום המצוה. ולפי"ז דבריו במלחמות שם סתרי למה שכתב בחידושי לברכות, שצריך כל א' וא' לשנן ק"ש בפיו. ועוד יש להעיר בזה, דהנה בגמ' לקמן (דף ל.) איתא שהמתפלל צריך שיכוון את לבו, וכן נפסק בשו"ע (סי' צח, סעי' א'). ואעפ"כ, בגמ' בראש השנה (דף לג.) איתא שהשליח ציבור מוציא ידי חובה את מי שאינו יודע להתפלל, וכן נפסק בשו"ע (סי' קכד סעי' א). ולכאורה צ"ע בדברי הרמב"ן במסכתין והגר"א, אמאי לא נימא גבי קריאת שמע שיהא אחד קורא והשני שומע ומכוון כמו בתפלה⁴. ואמאי אין אדם יוצא ידי חובת ק"ש כששומע מחבירו ומכוון לצאת מדין שומע כעונה.

ואשר על כן נראה לכאר את שיטתם באופן אחר, דהנה איתא בירושלמי בברכות (פ"א ה"ב): "ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לקריאת שמע אין אנו מפסיקים, ולא מודה רשב"י שמפסיקים לעשות סוכה ולעשות לולב וכו', טעמיה דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין מבטל שינון מפני שינון" עכ"ל. ומבואר בירושלמי דקריאת שמע הוי קיום של תלמוד תורה. וי"ל דכיון שקריאת שמע מהווה קיום של מצות תלמוד תורה, לא שייך בכהאי גוונא דין שומע כעונה. ונראה דזוהי גם כוונת

שינון. ומפורש בדבריו כדברי רבינו דאין בק"ש דין שומע כעונה וצריך כל אחד לומר ק"ש בעצמו משום שיש בק"ש קיום מצות תלמוד תורה וכת"ת ליכא דין שומע כעונה. וכן מבואר מדברי האבודרהם (שער ב' ענין שחרית של תול) וז"ל כי מברכות ק"ש יכול ש"ץ לפטור את מי שאינו יודע מפני שהדבר תלוי בשמיעה כמו בקריאה, אבל מקריאת שמע אינו יכול לפטור משום שנאמר ודברת כס, משא"כ בקריאת התורה בציבור וכו' מפני שהדבר תלוי בשמיעה וכו', אבל מתלמוד תורה אין ש"ץ יכול לפטור לשום אדם עכ"ל. ועיין בפמ"ג (או"ח סימן ס"ב ס"ק ב') שכתב בשם המהר"ם אלשקר "דק"ש אין יוצא בשמיעה של חבירו דכתיב ודברת כס", ומשמע דאינו יוצא מחמת דין ת"ת דבק"ש ומשום דקיום מצות ת"ת דתושב"כ היא בדיבור בפה דכתיב ודברת כס.

4) ברם עיין לקמן בשיעורים (אות ב') שרבינו זצ"ל האריך לכאר דהדין דש"ץ מוציא את הציבור בתפלה אינו חל מדין שומע כעונה דעלמא אלא הוי חלות דין מיוחד שחל מדין תפלת הציבור, עיי"ש.

5) וכדמבואר במג"א או"ח סי' ז' סק"ב לגבי אמירת משנה דאיזהו מקומן בכל יום וז"ל אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד לכן צריכים ללמוד הפירוש עכ"ל.

6) ועיין בחידושי הריטב"א (ברכות מה: ד"ה הא בשאר ברכות) וז"ל לפי שהיה דרכן שברכות קריאת שמע אין מברכין אותן כל יחיד ויחיד, אלא שליח ציבור מברך וכולן יוצאין, שהרי רש"אין בכך, חוץ מקריאת שמע שחייבין בו כל אחד ואחד לפי שהיא שנון עכ"ל. וכן כתב בשיטה מקובצת (דף כא. ד"ה והרי תפלה) דאינו יוצא חובת ק"ש ע"י אחר מפני שהיא

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

דבמקרא ביכורים, בקריאת המגילה, ובקריאת ההלל, דיוצאים יד"ח מדין שומע כעונה, ואין בם דין שכל אחד ואחד יקרא בפני עצמו מדין תלמוד תורה שבכתב, היינו משום דיסוד חיובן הוא שתהא הפרשה נקראת במעשה קריאה בעלמא ולא חל בהן חלות שם ודין תלמוד תורה שבכתב, ומשו"ה יוצאים ג"כ בשומע כעונה.

ואין להקשות ע"ז מדין קריאת התורה דהאחד קורא ומוציא את הרבים ידי חובתם ואע"ג דפשיטא שמצות קרה"ת היא קיום מצות ת"ת שבכתב. די"ל דחיוב קרה"ת אינו חיוב שחל על כל יחיד ויחיד לקרוא בתורה אלא שחל חובת ציבור שהתורה תיקרא בציבור. וראייה לזה מהא דקיי"ל (מגילה כג.) דקטן עולה למנין שבעה וקורא בתורה. ולכאורה, קטן אינו בר חיובא ואינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתם, וצ"ע א"כ האיך עולה למנין שבעה וקורא בציבור. ועל כרחק צריך לומר שבקריאת התורה אין חיוב קריאה חל על כל יחיד ויחיד אלא המצוה היא שהתורה תיקרא בציבור, ומשום כך קטן - דהוי חלק מהציבור - וחל בקריאתו חפצא של תורה שפיר קורא בתורה, והציבור יוצא ידי חובתם משום שהתורה נקראה בציבור, ולכן אפילו קטן שאינו בר חיובא נמי קורא.

ומעשה שאירע בכית הכנסת של הגר"מ זצ"ל שהבעל קורא כעס על הציבור ואחרי קריאת התורה הודיעם שכיוון שלא להוציאם בקריאת התורה, ופסק הגר"מ זצ"ל שאינם מחוייבים לחזור ולשמוע קריאת התורה משום שיצאו גם כלי כוונת הקורא להוציאם. ודין קריאת התורה מתקיים בזה שהתורה נקראת בציבור, ולא צריך כוונת הבעל קורא להוציא את הציבור. והראייה לכך הוא שקטן עולה למנין ז', והציבור יוצאין עי"ז ידי חובתם ואע"פ שקטן אינו בר חיובא. ומוכח דיסוד דין קריאת התורה הוא רק שתהא התורה נקראת בציבור.

ונראה להביא ראייה למש"כ שבתלמוד תורה שבכתב יש דין קריאה, ואילו בתלמוד תורה שבע"פ הקיום דת"ת תלוי בהבנה, ממש"כ רש"י לקמן דף ה.

(ד"ה זה מקרא וד"ה זו משנה), "זה מקרא - חומש, שמצוה לקרות בתורה", "זו משנה - שיתעסקו במשנה". וממש"כ רש"י לגבי חומש לשון "לקרות", ובמשנה "שיתעסקו", משמע שבתורה שבכתב מתקיימת מצות תלמוד תורה על ידי קריאה בלבד, ובתורה שבעל פה על ידי התעסקות להבין את המשנה. ועוד יש להביא ראייה שקיום מצות תלמוד תורה שבכתב מתקיימת רק ע"י קריאה בפה, דאייתא לקמן (דף טו:): "תניא רב עובדיה קמיה דרבה 'ולמדתם' שיהא לימודך תם שיתן ריווח בין הדבקים, עני רבא בתריה כגון על לכבך על לכבכם וכו'". והעיר מרן הגר"ח זצ"ל דלפי הראשונים שסוברים שרק הפרשה הראשונה של קריאת שמע היא מדאורייתא הרי פסוק זה ד'ולמדתם' מפרשה השנייה של שמע דרק מדרבנן הוא, וצ"ע איך דרשינן מיניה דין דאורייתא שיהא לימודך תם לגבי מצות קריאת שמע. וביאר הגר"ח זצ"ל דמוכח מהגמ' דבאמת דין לימודך תם הוי דין במצות תלמוד תורה שבכתב מדאורייתא, דאית בה דין קריאה ומשום הכי חל בה דין להפריד בין הדבקים. וכיון שקריאת שמע הוי קיום של מצות תלמוד תורה שבכתב ממילא חל בקריאת שמע דין זה דלימודך תם להפריד בין הדבקים. ולפי"ז י"ל דמדין קריאת תורה שבכתב שחל בק"ש חל בה נמי דין שכל א' וא' ישנן בפיו, ומשו"ה ליכא בק"ש דין שומע כעונה.

ב

בדין קריאת שמע בציבור

כתב הר"ן בר"ה (יא: בדפי הרי"ף ד"ה יחיד שלא בירך): "פירוש דאע"ג דקיי"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בכרכות בירושלמי ברכת המזון וקריאת שמע ותפלה, דתנאי התם כל הברכות שאדם פטור מוציא את הרבים ידי חובה חוץ מברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך. ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו יתבין ואמרין לא מסתברא בקריאת שמע שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו וכו' ומיהו ה"מ בשיודע לברך אבל

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובה עכ"ל. ומבואר דאין יוצאים אלא ע"י עניית אמן, אך המתכוון לצאת ושמע כל הברכות מתחילתן ועד סופן לא יצא ידי חובה. וצ"ב אמאי בתפלה ובברהמ"ז יוצאין רק ע"י עניית אמן ולא ע"י שומע כעונה.

ונראה לומר דהרמב"ם סבירא ליה כשיטת הירושלמי הנ"ל שבשלשה מקומות לא חל דין שומע כעונה: (א) בקריאת שמע (ב) בתפלה (ג) ובברכת המזון. בקריאת שמע לא חל הדין דשומע כעונה משום שקריאת שמע הוי קיום של תלמוד תורה וקבלת עול מלכות שמים, ובזה אין אחד יכול להוציא את חברו. ותפלה היא בקשת רחמים, וכל אחד צריך לבקש רחמים על עצמו. וברכת המזון תלויה היא בהנאת מעיים ורק הנהגה בעצמו יכול לברך. ברם אעפ"כ קי"ל ששליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן בתפלה, ועל כרחך צריך לומר דחלוק קיום תפלה בציבור ביסוד דינו מדין שומע כעונה, דחל בתפלה בציבור חלות שם תפלת הציבור, ויחיד יוצא ידי חובתו ע"י תפלת הציבור, וכמו"כ צ"ל לגבי קריאת שמע וברכת המזון דסובר הרמב"ם דאע"פ שאין יחיד יוצא ע"י אחר מדין שומע כעונה מ"מ יוצא ע"י קיום הציבור.

דהנה כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' תפלה ה"א) וז"ל "סדר תפלות הציבור כך הוא וכו' ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והן עונים אמן אחר כל ברכה וברכה" עכ"ל. ובה"ג (שם) כתב וז"ל ויעמוד ומתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל והכל עומדים ושומעין ועונים אמן אחר כל ברכה וברכה עכ"ל. ומדויק בלשון הרמב"ם דבכדי לצאת ידי חובתן צריכים הקהל דוקא לענות אמן, שהרי לא הזכיר הרמב"ם דאפשר לצאת נמי מדין שומע כעונה, וכמו שהביא בהל' ברכות (פ"א הי"א) "כל השומע ברכה וכו' כששומע מתחילה ועד סוף ומתכוין לצאת בה ידי חובה יצא ואע"פ שלא ענה אמן". והביאור בזה, שתפלת הציבור אינה תפלה של עשרה יחידים אלא הריהי חלות שם וחפצא מיוחדת

בשאינו יודע חבירו מוציאו וכו'. אחד סופר ואחד בור, סופר מברך וכוור יוצא". וממה שכתב הר"ן "דאע"ג דקי"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כבר הוציא מכלל זה בברכות בירושלמי ברהמ"ז וק"ש כו", משמע קצת דלגבי קריאת שמע רק אם כבר יצא אינו מוציא מי שבקי, אבל אם עדיין לא יצא יכול להוציא אפילו מי שבקי, ודלא כשיטת הרמב"ן והגר"א, וצ"ב בסברת הר"ן.

והנראה בזה בהקדם דיש לעיין בשיטת הרמב"ם בדין שומע כעונה בכל התורה כולה, דפסק (פ"א מברכות הי"א) וז"ל כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ומתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה עכ"ל. ומבואר מדבריו דיש ב' דינים לצאת ידי חובתו כששומע ברכה מאחר: (א) דין שומע כעונה. (ב) דין עניית אמן. ועוד משמע דתרוויהו חלוקים מהדדי, דדין שומע כעונה חל רק היכא דמתכוון לצאת ושמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה, משא"כ בעניית אמן יוצא בכל אופן. ונראה דהמקור לדין עניית אמן הוא מהגמ' במס' שבועות (לו): "אמן בו האמנת דברים, אמן בו קבלת דברים". ומדין "אמן בו קבלת דברים" נחשב האומר אמן כאילו הוא בירך בעצמו, ולפיכך יוצא באמירת אמן אע"פ שלא התכוין לצאת מתחילת הברכה עד סופה. והנה פסק הרמב"ם (פ"ח מהל' תפלה ה"ט): "שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובה כיצד בשעה שהוא מתפלל והן שומעין ועונים אמן אחר כל ברכה הרי הן כמתפללים". ומשמע מלשון הרמב"ם דהציבור יוצאים ידי חובה דווקא כשעונים אמן. וכן משמע מלשון הרמב"ם (פ"ט ה"ג מהל' תפלה) וז"ל ושליח ציבור מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל והכל שומעין ועונים אמן אחר כל ברכה וברכה". וכן פסק הרמב"ם בדין ברכת המזון (פ"ה מברכות ה"טו): "שנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מזמן לעצמו ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיוודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

לברכות קריאת שמע של הציבור (הפורס על שמע) פסק הרמב"ם (פ"ט מתפלה ה"א): "ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והם עונים אמן אחר כל ברכה וברכה". ועוד פסק הרמב"ם (שם הל' ט'): "בערב כל העם יושבים והוא עומד ואומר וכו' ברכו את ה' המבורך וכו' ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואח"כ הכל עומדים ומתפללים בלחש". ומשמע מהרמב"ם שהקהל אינו אומר קריאת שמע וברכות קריאת שמע בעצמן אלא דיוצאים ידי חובתן ע"י החזן. ומוכח דס"ל להרמב"ם דאפשר לצאת ידי חובת קריאת שמע ע"י הציבור. ומשמע דאף מי שבקי יוצא ע"י קריאת שמע בציבור. ואע"פ שאין יחיד מוציא את חבירו בק"ש, ציבור שאני. ונראה שהוא משום דקיום מצות קריאת שמע הוי קיום דקבלת עול מלכות שמים, ולשיטת הרמב"ם איכא חלות שם בפני עצמה של קבלת עול מלכות שמים בציבור. דבקבלת עול מלכות שמים בפרהסיא בציבור חל קיום דקידוש ה', ומה"ט ק"ש נחשב לדבר שבקדושה דבעי עשרה. אמנם קריאת שמע חלוקה משאר דברים שבקדושה דאינם נאמרים אלא בעשרה, ואילו קריאת שמע נאמרת הן ביחיד והן בציבור. אך כשהציבור קורא קריאת שמע, חל בק"ש חלות שם דבר שבקדושה, ויש בה קיום מיוחד דקבלת עול מלכות שמים בפרהסיא בציבור. ומכיון דחל קיום מיוחד דק"ש בציבור ס"ל לרמב"ם שכל אחד שבציבור יוצא ידי חובת קריאת שמע על ידי עניית אמן ואף מי שבקי.

ומדברי הרמב"ם משמע נמי דאיכא קיום מיוחד של ברכות קריאת שמע של הציבור, שהרי כתב (פ"ח מהל' תפלה ה"ה) וז"ל וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעין ועונים אחריו אמן אלא בעשרה וזה הוא הנקרא פורס על שמע עכ"ל. והשיג עליו הראב"ד וז"ל אינו אומר אלא יוצר בשביל קדושה

של תפלת הציבור, דהיינו שכל הציבור מתפלל ביחד. ועל ידי אמירת אמן שיש בו מעשה ברכה, דהוי כאילו היחיד עצמו בירך, הוא מצטרף לחפצא זו של תפלת הציבור. אולם אם אינו עונה אמן ורק מתכוין מתחילה ועד סוף אינו מצטרף לחפצא של תפלת הציבור, ואינו יוצא יד"ח. וליכא דין שומע כעונה בתפלה, דדין שומע כעונה שייך רק כשיחיד מוציא את היחיד, אבל בתפלה אין יחיד יכול להוציא את השני משום דהוי רחמים. אמנם בתפלת הציבור אין הש"ץ מוציא כל יחיד ויחיד בתורת יחיד מדין שומע כעונה, אלא הש"ץ מתפלל חפצא של תפלת הציבור שהיא תפלה בפני עצמה של הציבור כולו, ובכה"ג הציבור הוא המוציא את היחיד מידי חובתו מדין תפלת הציבור, דקיום תפלת הציבור מצטרף לכל אחד שבציבור. וכדי להחשב כחלק מהציבור ולצאת בתפילתם צריך היחיד לענות אמן שיש בו מעשה של ברכה, ובכך הוא מצטרף לתפלת הציבור⁷.

ויש להביא עוד ראייה ליסוד הנ"ל - דחל חלות שם בפ"ע דתפלת הציבור ואין הש"ץ מוציא הרבים יד"ח מדין שומע כעונה, מהא דאיתא בגמ' (ר"ה דף לה.) דש"ץ מוציא את העם שבשדות דאניסי במלאכה ולא אתי לביהכ"נ, וצ"ע דאם לא באו לביהכ"נ ליכא חלות שומע כעונה וא"כ איך יוצאים יד"ח ע"י תפלת הש"ץ. ומוכח דתפלת הש"ץ מהווה חפצא בפני עצמה של תפלת הציבור - דהיינו תפלה של כל הציבור כולו. וקיום תפלת הציבור מתייחסת לכל מי שבציבור, ואפילו בלי הדין דשומע כעונה. והעם שבשדות דאניסי במלאכה חשובים כחלק מן הציבור, ומשו"ה יוצאים יד"ח ע"י תפלת הש"ץ. (ועיין ברמב"ם פ"ח מהל' תפלה ה"ט"י ובכ"מ שם)

ונראה דהוא הדין בקריאת שמע, דבנוגע

האם יכול להפסיק באמצע תפלתו לשמוע קדיש או קדושה. שאם שומע כעונה נחשב כמעשה ברכה י"ל דהוי הפסק. ואם אינו כמעשה ברכה אינו הפסק ומותר. ועיין בתוס' לקמן דף כא: (ד"ה עד וכו') ובשיעורים שם.

7) ומשמע דר"ל דבדין שומע כעונה אין השומע נחשב כמי שעשה את עצם מעשה הברכה, ואילו מי שעונה אמן הוי כמברך את עצם מעשה הברכה. ולכאורה נפ"מ האם שומע כעונה נחשב כהפסק למי שעומד באמצע תפלה, ונפ"מ לענין

שומע כעונה בקריאת שמע ותפלה

עניית אמן, שכתב (בפ"ה מהל' ברכות ה"ב-ה"ג) וז"ל שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון וכו' והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה עכ"ל. דעל ידי כך חל חלות שם ברכת המזון של החבורה מדין זימון וצירוף. דבברכת המזון אינו חל דין שומע כעונה להוציא את היחיד משום שברכת המזון תלויה בהנאת מעיים ואין יחיד מוציא את חבירו ידי חובתו מדין שומע כעונה, (כמבואר בירושלמי הנ"ל). אלא דכשמזמנים בג' ועונים אמן אין היחיד שהוא הבקי מוציא את היחיד שאינו בקי מדין שומע כעונה, אלא דע"י עניית אמן משתתף האינו בקי עם הבקי ומצטרפים יחד לקיום ברכת המזון בזימון. ובברכת הזימון איכא צירוף של כל בני החבורה, ויוצאים עי"ז דהברכה מתייחסת לכל החבורה, והוי חלות שם ברכת המזון בזימון, בדומה לדין תפלת הציבור, דהש"ץ מתפלל בקול רם וכל הציבור יוצאים ע"י שחל חלות שם תפלת הציבור. דה"ה בברכהמ"ז בשלשה דחלה ברכהמ"ז של כל החבורה ביחד.

ולפי"ז יתכן דזהו נמי הביאור בשיטת הר"ן דס"ל דמי שעדיין לא יצא יכול להוציא אפילו את הבקי בק"ש. דאולי כוונת דבריו הוא דמירי דוקא כשמתפללים בעשרה בציבור, דיוצאים ע"י קיום קריאת שמע דהציבור, וצ"ע בזה דכ"ז סתום בדברי הר"ן.

ומבואר מכל הנ"ל דלשיטת הרמב"ן והגר"א אי אפשר לאחד להוציא אחר במצות קריאת שמע, אך יכול להוציאו בברכות. ולשיטת הרמב"ם אף שאי אפשר ליחיד לצאת מצות ק"ש על ידי דין שומע

שבה וזהו פורס וכו' והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל. ומבואר דלדעת הראב"ד רק ברכת יוצר בעי עשרה משום הקדושה שבה, אבל בשאר ברכות קריאת שמע יחיד לבדו יכול לברך וחבירו יענה אמן (ועיין בכסף משנה ובלח"מ שם). ונראה ליישב את שיטת הרמב"ם דס"ל שלגבי ברכות קריאת שמע אע"פ שאין יחיד מוציא את חבירו מדין שומע כעונה וכדמבואר בירושלמי⁽⁸⁾, מ"מ אפשר ליחיד לצאת ידי חובתו בברכות קריאת שמע ע"י עניית אמן בציבור. דעל ידי עניית אמן שיש בו מעשה ברכה מצטרף הוא לחפצא של ברכות הציבור ויוצא ידי חובתו ע"י קיום ברכות ק"ש של הציבור. ולפי זה נראה דס"ל להרמב"ם שהדין דבעי עשרה לפרוס על שמע אינו מפאת דברים שבקדושה דברכת יוצר אלא מדין ברכת קריאת שמע של הציבור. וקיום זה חל בכל ברכות קריאת שמע. וכן יש לדייק ממש"כ הרמב"ם (פ"ט מהל' תפלה ה"א): "סדר תפלות הציבור כך הוא וכו' ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והן עונים אמן אחר כל ברכה וברכה". ומלשון הרמב"ם מבואר דבכדי לצאת ידי ברכות קריאת שמע דציבור צריך לענות אמן ולא סגי בשומע כעונה, ומשום דעל ידי עניית אמן חל חלות שם ברכות קריאת שמע של הציבור.

ונראה דהוא הדין בברכת המזון, שהרי כשהאחד בקי והאחר אינו בקי, משמע מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' ברכות ה"טו) דהאינו בקי יוצא ידי חובתו רק כשעונה אמן, וז"ל ואם היה אחד מהם יודע והשני אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו עכ"ל. ובדומה לזה פסק נמי הרמב"ם שכשמזמנים ברכת המזון בשלשה שאפשר לצאת דוקא על ידי

ואילו בברכות ק"ש שאינן חפצא דתורה שבכתב וליכא בס קיום ד"ת שפיר חל דין שומע כעונה בברכות ק"ש, ולכאורה מוכח מדברי הרמב"ם שמצריך עניית אמן לברכות ק"ש שסובר דליכא דין שומע כעונה בברכות ק"ש, וס"ל דדין שומע כעונה אינו חל בקריאת שמע משום דהוי קיום דקבלת עומ"ש.

(8) כלומר דלפי מה שנתבאר דליכא דין שומע כעונה בקריאת שמע משום דק"ש מהווה קיום שבלב דקבלת עומ"ש י"ל דה"נ ליכא דין שומע כעונה בברכות ק"ש, דהויין נמי קיום דקבלת עומ"ש כק"ש. אמנם אי נימא דליכא בק"ש דין שומע כעונה משום דק"ש מהווה קיום דת"ת י"ל דכ"ז רק לגבי ק"ש

כעונה, מכל מקום יכול לצאת ע"י קריאת שמע שנאמרת בציבור, מדין חלות שם קריאת שמע (הציבור⁹).

ע"כ ענין שומע כעונה בק"ש ותפלה

דף ב ע"א. משנה. ז"ל משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עכ"ל. איתא במשנה בסוכה (דף לח.) "מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו", ופירש רש"י (ד"ה יטול על שלחנו): "אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק סעודתו וליטול לולב"¹⁰. ולכאורה מלשון המשנה שלפנינו משמע שהכהנים היו אוכלים תרומה לפני קריאת שמע אף על פי שכבר הגיע זמן קריאת שמע, וכן העלה הצ"ח (ב. ד"ה משעה) דכיון שאכילת תרומה הוי עבודת מתנה (כדאיתא בפסחים עג.) מותר לכהנים לאכול תרומה לפני שיקראו קריאת שמע. וצ"ב מאי שנא אכילת תרומה לפני קריאת שמע מאכילת סעודה קודם נטילת לולב.

ונראה דיש להסתפק מהו יסוד האיסור לאכול לפני עשיית מצוה, האם הוא משום דחיישינן שמא ימשיך בסעודה וישכח מלעשות המצוה, או דילמא יסוד האיסור הוא משום דכשיש לפניו עשיית מצוה ודבר הרשות, עשיית המצוה קודמת לדבר הרשות. ולכאורה יהא בזה נפק"מ לדינא, האם מועיל מינוי שומר להזכירו לעשות את המצוה, דאי נימא דהאיסור לאכול קודם עשיית המצוה הוא משום שמא ישכח מלעשות את המצוה, מועיל מינוי שומר להזכירו

ומותר לאכול. אמנם אי נימא דיסוד האיסור לאכול הוא מפני שאסור לעשות דבר הרשות לפני מצוה י"ל דמינוי שומר אינו מועיל. ועוד נפ"מ בזה לענין אכילת תרומה קודם ק"ש, דאם ננקוט שטעם האיסור לאכול קודם עשיית המצוה הוא משום שמא ישכח, י"ל דאסור לכהן לאכול בתרומה קודם שיקרא קריאת שמע, משום דגם באכילת תרומה שייך החשש דשמא ימשך אחר סעודתו וישכח מלקרות קריאת שמע. אמנם אם האיסור לאכול לפני עשיית המצוה חל מטעם דכשיש לפניו עשיית מצוה ודבר רשות, אסור לעשות דבר הרשות קודם לעשיית המצוה, יש לומר דכיון דאכילת תרומה נמי הוי מצוה אין איסור לאכול תרומה קודם קריאת שמע דמאי אולמא דהאי מצוה מהאי מצוה.

ברם מהגמ' לקמן (דף ד:) משמע דאיכא גזירה מיוחדת לגבי קריאת שמע דלא יאכל קודם שיקרא קריאת שמע משום דחיישינן שמא יאכל ויחטפנו שינה וישן כל הלילה, ואינו אסור מחמת שאין לעשות דבר רשות קודם לעשיית מצוה, ולפי"ז לכאורה יהא אסור גם לכהן לאכול בתרומה קודם שיקרא קריאת שמע, ודלא כהצ"ח.

שם. רש"י ד"ה כדי להרחיק וז"ל ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע לזרוז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן. והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא

כדי שלא להפסיק בין גאולה לתפלה. ואמר רבנו זצ"ל דמ"מ כדי לצאת שיטת הרמב"ם נראה שהחזן יאמר גאל ישראל בקול רם והציבור יאמרו אתו מלה במלה ולא יצטרכו לענות אמן בין גאולה לתפלה.

10) וכן פסק השו"ע סי' תרנב סעי' ב' "אסור לאכול קודם שיטלנו". ועיין בביאור הלכה שם, דהוא הדין בכל הדברים הנזכרים לעיל בס"י רלב, שאסורים קודם תפלת המנחה ויעו"ש.

9) ועיין רמב"ם (פ"ט מהל' תפלה ה"א) וז"ל ומתחיל ופורס בקול רם וכו' עכ"ל, ואזיל לשיטתו דחל קיום מיוחד דקריאת שמע דהציבור ומשו"ה צריך לברך ברכות קריאת שמע ולומר קריאת שמע דוקא בקול רם. ולפי"ז יש להעיר דלשיטת הרמב"ם צריך החזן לומר את המילים גאל ישראל בקול רם דהפורס צריך לומר כל הברכות בקול רם, ולפי הרמב"ם צריך הציבור לענות אמן אחר ברכת גאל ישראל בכדי לקיים קיום ברכות ק"ש דציבור. ולשיטת הרמב"ן והגר"א אין עונים אמן.